

ANDERS TOLLAND

Ett försvar för nationalismen

Per Bauhn diskuterade i FT 3/94 nationalismens moraliska status. Han vände sig mot möjligheten att ge ett hållbart etiskt försvar för etniskt grundad nationalism men var mera positiv till medborgarnationalism, närmare bestämt till en idé om att rätten till nationellt självbestämmande beror av de enskilda medborgarnas rättigheter och att medborgarskapet grundas i frivillig anslutning och inte i etnisk tillhörighet. Denna medborgarnationalismen menar Bauhn kan försvaras med Alan Gewirths rättighetsteori.

Att söka strid om den rätta innebörden av "nationalism" är tämligen poänglöst. Man kan dock konstatera att om man kallar den form av villkorlig lojalitet med den egna staten som Bauhn&Gewirth-försvaret medger för "nationalism" då används termen i en mycket vid betydelse. I princip kan man ha sådan lojalitet till vilken slags stat som helst. Det finns alltså ingen nödvändig koppling till nationalstatstanken. Man kan mycket väl vara bauhnsk medborgarnationalist i relation till ett mångnationellt imperium.

I denna artikel ska jag skissa på ett möjligt försvar för en form av nationalism som, även om den inte är menad som en språkbruksdefinition, ligger närmare den vanliga innebörden i ordet. I sak betydligt viktigare är dock att den inkluderar vissa former av etniskt grundad nationalism. Detta innebär naturligtvis inte att varje form eller yttring av etnonationalism kan försvaras. Tyvärr är detta bara alltför klart en total omöjlighet.

Jag gör inga anspråk på att denna innebörd av "nationalism" är den enda rimliga eller att det försvar som skissas skulle vara det enda möjliga ens för denna typ av nationalism. Alternativa innebörder eller försvar kommer dock inte att diskuteras här.

Till innehållet i "min" form av nationalism och en diskussion av de

motargument som återfinns i Bauhns artikel ska jag återkomma. Jag måste börja med att kortfattat beskriva tre antaganden jag kommer att göra och som ska utgöra antagna utgångspunkter eller bakgrundsantaganden för denna form av nationalism.

1. Metaetisk bakgrund

Universaliserbarhetskravet kan man grovt karaktärisera som tanken att bara universella egenskaper kan vara direkt etiskt relevanta. Detta är en rätt vanlig uppfattning men jag förkastar den. Detta bakgrundsantagande kommer att visa sig vara det som lättast kan undvaras men av pedagogiska skäl får jag ändå börja i denna ände.

Låt oss börja med att precisera innehållet i universaliserbarhetskravet. Vi kan anknyta till Hares idé om *goodmaking characteristics*. Detta fenomen verkar nu inte vara något unikt för 'good'. Något motsvarande verkar gälla för alla centrala normativt-etiska begrepp; man kanske kan tala om *normativ-status-skapande egenskaper* (hädanefter förkortat: nss-egenskaper). För våra syften kan vi nöja oss med följande beskrivning av fenomenet: Det är ett begreppslikt krav att om två företeelser/entiteter ska kunna ha olika etisk status så måste de skilja sig även med avseende på någon icke-etisk egenskap. Detta är bara ett specialfall av något mera generellt; en företeelse/entitet kan bara ha en viss etisk status genom att ha en eller flera icke-etiska egenskaper som på ett speciellt sätt är direkt relevanta för denna etiska status. Denna direkta relevans innefattar bl a att havandet av egenskaperna ifråga direkt motiverar (eller bidrar till att direkt motivera) tillskrivande av just denna etiska status. Exempelvis: "x är bra/rätt/en plikt/prisvärd eftersom x uppvisar de icke-etiska egenskaperna P, Q, R"; P, Q och R är då nss-egenskaper.

Detta var slarvigt och svepande men om man tolkar det just sagda välvilligt så är det förhållandevis okontroversiellt. Jag har åtminstone inget att invända. Problemet med universaliserbarhetskravet ligger i det ytterligare villkor som det innebär. Man kan formulera universaliserbarhetskravet som att ett etiskt ställningstagande bara kan vara acceptabelt om de egenskaper som ställningstagandet implicerar att de är nss-egenskaper uteslutande är universella egenskaper.

Det som universaliserbarhetskravet framför allt riktar sig mot är att man skulle få använda det vi kan kalla indexikala egenskaper som nss-egenskaper. Jag tänker inte försöka definiera "indexikal egenskap"

utan hoppas att några exempel kan klargöra vad som avses. Egenskapen att vara just jag, egenskapen att vara (just denne) Anders Tolland, egenskapen att finnas just här i detta ögonblick, egenskapen att vara vi (eller en av oss), detta är några exempel på indexikala egenskaper. Det rör sig alltså om egenskaper som begreppsligt är bundna till partikulära individer och därför inte universella. Man bör notera att även egenskapen att vara svensk är indexikal; den är ju begreppsligt knuten till en enskild entitet, staten/nationen Sverige.

Universaliserbarhetskravet innebär alltså att sådana indexikala egenskaper inte får åberopas för att motivera skillnader i etisk status. Man får exempelvis inte hävda att händelsen H1 var något dåligt eftersom den drabbade just mig medan den snarlika händelsen H2 är likgiltig eftersom den inte alls berör mig.

I denna artikel kommer jag dock att utgå från att universaliserbarhetskravet inte är giltigt. Vissa indexikala egenskaper är i högsta grad giltiga som nss-egenskaper. Observera att det jag bestrider är att universaliserbarhetskravet skulle vara giltigt som generellt krav för all etik ("etik" då i vidaste mening). Frågan om det kan vara giltigt för någon underavdelning lämnar jag öppen.

Till detta vill jag foga en annan sak. Det är inte något som direkt följer logiskt ur ett förkastande av universaliserbarhetskravet men det är ett steg som då ligger nära till hands.

Så länge man bara sysslar med universaliserbara normer och värderingar är det lätt att bortse från att handlingsföreskrifter är riktade. Den som hävdar en norm riktar den, implicit eller explicit, till en viss grupp. Denna riktadhet består inte i att den som fäller ett normativt yttrande normalt avser att yttrandet ska uppfattas av en viss mottagar-grupp. Vad jag menar med att ett handlingsföreskrivande är riktat är att det bara är avsett att vara giltigt för en viss grupp. Det är bara för denna grupp som normen ska ha giltighet; andra berörs inte av den. "Giltighetsgruppen" kan sammanfalla med adressatgruppen för yttrandet men behöver inte göra det.

Man kanske kan belysa detta med riktadhet genom att i Hares efterföljd dra en parallell till en annan gren av det preskriptiva språkbruket, nämligen uppmaningar och befallningar. En befallning är riktad till viss bestämd individ (eller grupp). Den individ till vilken befallningen är riktad är den individ för vilken den är giltig; andra berörs inte (direkt). En korrekt utfärdad militär order riktar sig till en viss

individuell soldat eller till en grupp av bestämda individer eller till en viss militär enhet. Den eller de till vilka den riktar sig är de för vilka ordern har giltighet; det är de och inga andra som har skyldighet att följa den. Andra kan befinna sig i en precis likartad situation. Just denna order har ändå ingen giltighet för dem.

Man kan fortsätta med att påpeka att något motsvarande uppenbart gäller för juridiska normer. De är riktade till (giltiga för) statens medborgare (och/eller de som befinner sig på dess territorium) eller till någon avgränsad grupp av dessa.

Tack vare att man inom etik mest hållit sig till universaliserbara normer och värderingar har man kunnat laborera med handlingsföreskrifter som riktat sig till den största möjliga gruppen, till alla människor eller till alla (tillräckligt) förnuftiga varelser. Detta har i sin tur gjort det möjligt att bortse från att fenomenet riktadhet är något som gäller även etiska handlingsföreskrifter. Om man börjar laborera med indexikala egenskaper som nss-egenskaper blir dock denna glömska svår att uppehålla. Tag följande norm som exempel:

(N) Detta bör göras eftersom det gynnar oss.

Speciellt om vi låter "oss" stå för en relativt liten grupp är det svårt att ta (N) på allvar som en universellt riktad norm. Om vi däremot inskränker även riktadheten till att bara gälla "oss"-gruppen så blir det hela betydligt mera välbekant: "Detta bör göras av oss eftersom det gynnar oss" eller uttryckt på mera normal svenska:

(N1) Vi bör göra detta eftersom det gynnar oss.

N1 är bara riktad till den egna (gynnade) gruppen och föreskriver överhuvudtaget inget för personer utanför gruppen. Då känns det genast mindre problematiskt att N1 använder gynnande-av-oss som nss-egenskap.

Nu är vi inne på problem som är för stora för att ens börja utreda här. Jag tillåter mig dock att gissa att N1 illustrerar ett generellt förhållande. Om en norm eller värdering klart gynnar en grupp och den som nss-egenskap använder en indexikal egenskap som åberopar tillhörighet till just denna grupp, då kan handlingsföreskriften normalt inte riktas till personer utanför denna grupp.

2. Normativ-etisk bakgrund

De flesta människor är nog ungefär som jag i detta avseende: vi sätter dem som står oss nära före andra. Vi tillmäter vissa personers välfärd och intressen större vikt än andras. Vi bryr oss i första rummet om oss själva och våra käraste och närmaste. I andra rummet kommer andra personer som vi känner och tycker om. I tredje hand har vi dem som tillhör grupper vi identifierar oss med eller sympatiserar med. Denna prioritering innebär dock inte att vi helt struntar i hur det går för de personer som inte tillhör någon av grupperna. Vi bryr oss om dem också men de som står oss närmare har i stigande grad större vikt för oss när vi avgör hur vi ska handla. Det rör sig om en gradskillnad snarare än en artskillnad.

Så långt är detta bara ett deskriptivt påstående om hur de flesta av oss är benägna att tänka och reagera. Bortsett från att det är grovt och svepande tror jag inte det är speciellt kontroversiellt. Det bakgrundsantagande jag ska ställa upp är däremot klart kontroversiellt eftersom det är av normativ natur. Jag postulerar här att det ovan skissade förhållandet är helt i sin etiska ordning. Vi bör göra denna slags prioritering. Man skulle kunna kalla denna standpunkt "graderad gruppegoism" men eftersom "egoism" är ett så belastat ord och den individuella aspekten inte heller kommer att spela någon större roll här väljer jag att i stället för ego-ism tala om nos-ism. Jag kommer alltså att benämna den här antagna normativa utgångspunkten "graderad nosism".

Vid formuleringen av denna graderade nosism vill jag naturligtvis utnyttja förkastandet av universaliserbarhetskravet och den begränsade riktadheten. Handlingsföreskriften kommer alltså att formuleras någonting i stil med:

(GN) Jag bör ge större vikt åt deras mål och intressen som står mig nära

Denna formulering är menad att vara neutral mellan plikt- och konsekvensetik. Det är alltså öppet om denna större vikt består i jämförelsevis större vikt hos deras välfärd eller i att de har starkare rättigheter och anspråk.

2. Bakgrundsantagande om människans natur

Jag kommer här att låtsas att det är klart och oproblemiskt vad innebörden hos "människans natur" är. Min förhoppning är att det jag säger ska vara förenligt med läsarens egen favoritmening hos uttrycket ifråga.

Människan är till sin natur social. Vår socialitet har många aspekter. Den sida som framför allt kommer att ha betydelse här ligger i antagandet att en individ bara kan utvecklas till en hel person genom att nära binda sig till en eller flera grupper; knytningen ska vara så nära att man kan tala om att individen identifierar sig med en grupp. Man kan även formulera detta som att ett utvecklat mänskligt jag alltid måste se sig som en medlem i ett eller flera vi; ett jag får, till en avgörande del, sin identitet (innehåll som person) genom att vara del i ett vi.

Knytningen till gruppen kan ha många olika aspekter. Förutom att individen söker samvaro med gruppen, består den i sådant som att hon söker bekräftelse på sin självbild och sina åsikter hos de andra gruppmedlemmarna och att hennes syn på sig själv och på vär(l)den till större eller mindre del övertas från gruppen. Identifiering med gruppen kan också vara att gruppens med- och motgångar upplevs på samma sätt som personliga glädje- respektive sorgeämnen eller som föremål för personlig stolthet respektive skam.

En grupp som individen knyter sig till kan vara "extensionellt" bestämd, dvs ha sin identitet helt utifrån de individer den består av. Ofta har dock gruppen sin identitet åtminstone delvis oberoende av sina medlemmar; i sådana fall kan gruppen behålla sin identitet trots omsättning av medlemmar. Ett typiskt exempel på en sådan grupp är 'vi svenskar'.

Det som kommer att spela roll i denna artikel är vissa slags, icke extensionellt bestämda grupper som individer skapar sin identitet genom att knyta sig till. Jag kommer i fortsättningen att kalla dem vi-gemenskaper.

3. *Nationalism*

Efter denna bakgrund, tillbaka till huvuduppgiften: att ange en innebörd hos "nationalism" och skissa ett försvar. Vi får börja med vad en nation är för något, det man ska vara nationalistisk i förhållande till.

Etymologiskt är naturligtvis "nation" kopplat till födelse och ursprung och en nation skulle då vara något man med nödvändighet föds in i. Denna etymologiska "belastning" kommer jag dock att försöka bortse från. Med "nation" avses här en vi-gemenskap på statsnivå. En typisk nation är en vi-gemenskap som (bl a) har som mål att få och/eller uppehålla en egen stat eller statsliknande bildning på ett eget

territorium; vi-gemenskapen ska vara den klart dominerande gruppen där. Detta behöver inte innebära att de är de enda som får vara medborgare i denna stat.

En nationalist är då en person som knutit sig till en vi-gemenskap som utgör en nation och som (i tillräckligt hög grad) prioriterar denna nations målsättningar och dess medlemmars välfärd över icke-medlemmars. Att vara en nationalist innefattar alltså att vara en graderad nosist som prioriterar den egna vi-gemenskapens medlemmar. Med "nationalism" menar jag den typ av attityder och föreställningar hos en person som gör henne till nationalist, inklusive hennes (implicita eller explicita) tro att denna typ av attityder och föreställningar är berättigade - åtminstone vad det gäller just hennes vi-gemenskap. Jag har nu infört "nationalism" för att beteckna en *type*. Jag kommer dock i den fortsatta framställningen att tillåta mig att slarva en del och ibland låta "nationalism" beteckna enstaka förekomster (*tokens*) av denna *type*.

Hur kan då en sådan nationalism försvaras? Det möjliga försvar jag nu ska antyda har huvudsakligen konsekvensetiskt stuk, nationalismen som ett medel till att skapa något gott för människor. Att sedan nationalism, som så gott som varje annat brukbart medel, även kan användas i det ondas tjänst är klart.

I sin mest abstrakta form – och tyvärr kommer det inte att bli så värst mycket mera konkret här – säger argumentet att nationer och nationalism i nuläget är något som behövs för att vi ska kunna skapa goda samhällen och för att de som lever i dem ska kunna bli hela och utvecklade personer. Som världen nu är beskaffad – hurpass historiskt stabil denna världens beskaffenhet är kommer inte att diskuteras – så är nationer och nationalism, rätt brukade, en förutsättning för (eller åtminstone starkt bidragande till) en utveckling av drägliga/bättre samhällen och mera meningsfulla liv för människorna där.

Varför argumenteringen kommer att stanna på en mycket abstrakt nivå framgår väl av det just sagda. Nästan alla konsekvensetiska argumenteringar är beroende av empiriska premisser och de empiriska frågeställningar det är fråga om här är uppenbart av ytterst komplicerad och svåravgörbar natur. Detta faktum har två sidor. Det gör det svårt att belägga att nationalismen är etiskt försvarbar men innebär samtidigt att det är lika svårt att visa att den inte är det.

Även min karaktäristik av nationalismen har varit mycket abstrakt.

Vad har "nationalism" i min betydelse för samband med etnisk nationalism?

Etnicitet är något mycket svårångat men man brukar peka på sådant som gemensamt språk och kulturarv, sammanfallande värderingar, normer och traditioner, gemensam historia och ett gemensamt projekt och mål för gruppen. Man kan nog anta att för att en vi-gemenskap ska kunna få den stadga och styrka som fordras för att den ska kunna bli en nation så måste åtminstone vissa av ingredienserna i etniciteten tas i anspråk. Speciellt så är det viktigt att medlemmarna i gruppen tror att dessa ingredienser föreligger i gemenskapen. Vilka av dem som behövs och i hur stark dos tillhör dock de svåravgörbara empiriska frågorna.

Jag ska avsluta denna artikel med att ta upp argument mot respektive för att nationalismen är etiskt acceptabel. Först dock några ord om nationalismens förhållande till det metaetiska bakgrundsantagandet.

Den nationalism jag skissat har åberopat indexikala egenskaper. Den graderat nosistiska etik nationalisten följer kan kanske (mycket grovt och för detta speciella syfte) sammanfattas:

(NGN) Jag bör prioritera min nations och dess medlemmars mål och intressen över icke-medlemmars.

Men även den som respekterar universaliserbarhetskravet och använder universell riktadhet kan formulera en slags universell nationalistisk etik:

(UNGN) Envar bör prioritera sin nations och dess medlemmars mål och intressen över icke-medlemmars.

(UNGN) föreskriver alltså, till skillnad från (NGN), för alla och envar att de bör vara nationalister, var och en på sin kant. Detta leder till att (UNGN) drabbas av i mitt tycke onödiga svårigheter, bl a ett av den universaliserbara egoismens standardproblem, nämligen att samtidigt som normen förespråkar egoism för andra så strider det klart mot varje rationell egoists intresse att andra är egoister.

4. Argument och motargument

Jag ska syna några motargument mot den ovan skissade formen av nationalism, argument som jag hämtar ur Per Bauhns artikel.

Detta tillvägagångssätt är dock problematiskt. Bauhns diskussion

bygger på distinktioner hämtade från Liah Greenfeld och den etno-nationalism som förkastas får representeras av Alasdair MacIntyre. Jag har i min framställning helt ignorerat Greenfeld och MacIntyre eftersom deras teser vare sig är så välkända eller så klargörande att en jämförelse med dem skulle tillföra presentationen av mina idéer något väsentligt. Men det leder till problem när jag tolkar Bauhns argument som riktade mot mina ståndpunkter. Han har ju utnyttjat Greenfeld och MacIntyre. Det är på detta inte klart i vilken grad Bauhns argumentering faktiskt är riktad mot den position jag försöker konstruera ett försvar för.

Med den reservationen att jag nu kommer att bruka Per Bauhns text ytterst självsvåldigt och att framställningen kanske inte alls göra rättvisa åt den kraft hans argumentering har mot de mål den explicit är riktad, kommer jag ändå här att tolka hans motargument mot etnisk nationalism som riktade även mot den slags nationalism jag skissat. De frågeställningar detta ger upphov till är intressanta nog att vara värda diskussion.

Jag hittar tre motargument som bör behandlas. (i) Bauhn menar att nationalismen innehåller tanken på nationen som ett egenvärde. Han är allmänt tveksam till denna tanke. (ii) "Etnonationalismen är svår-försvarad, eftersom den förutsätter kontroversiella antaganden om att nationen som kollektiv eller organism besitter en moralisk auktoritet som inte tillkommer dess individuella medlemmar" (Bauhn, s 10). Detta ska möjligen uppfattas som en precisering av vad det innebär att nationen har ett egenvärde. (iii) "Att se moralutveckling som en nationell angelägenhet är anakronistiskt" (ibid). Jag ska ta upp dessa tre motargument i omvänd ordning.

Det tredje motargumentet bygger på att nationalismen förutsätter att nationen är den enhet inom, och i relation till vilken, medlemmarnas moral ska formas. Med den definition jag använt är det kanske inte en absolut nödvändighet att nationalismen gör detta förutsättande men det är ändå en tanke som ligger väl i linje med vad en vi-gemenskap är så låt oss godta premissen.

Man kan då svara att tanken kanske är anakronistisk i den mening-
en att den nuvarande faktiska utvecklingen går bort från nationen som grundenheten för moralutveckling. Men nationalismen innebär på denna punkt inte ett deskriptivt ställningstagande utan ett normativt. Att försvara nationalismen är att hävda att den nationella vi-gemenska-

pens värderingar bör vara grunden för de enskilda medlemmarnas moral. Om sedan den faktiska utvecklingen är på väg åt ett annat håll så är detta illa men det påverkar inte giltigheten hos det normativa ställningstagandet.

Så till den andra invändningen, till frågan om hur nationen som kollektiv kan besitta en moralisk auktoritet som inte tillkommer dess enskilda medlemmar. Här finns åtminstone två motargument man kan komma med. För det första: att ställa individens moraliska auktoritet i motsättning till gemenskapens bygger på en felaktig föreställning om människans förhållande till gruppen. Den som gör det ser människan som en social atom, som någon som är vad hon är oberoende av gruppen och som samverkar med andra huvudsakligen av lämplighets-skäl. Så är det inte. En väsentlig del av en individs identitet är hennes delaktighet i en vi-gemenskap. Det är inte fråga om min moral versus deras moral; det är fråga om vår moral.

För det andra: att gruppen besitter en speciell auktoritet är inte något specifikt för etiken. Ett motsvarande fenomen verkar finnas inom kunskapsteorin. Det är rätt vanligt att man ser intersubjektiv överensstämmelse som ett viktigt sanningskriterium. Att andra instämmer i åsikten (speciellt då de relevanta andra i vi-gemenskapen) är ett viktigt test på, och ett starkt, rationellt skäl att tro, att åsikten är riktig.

Slutligen till frågan om gemenskapen som ett egenvärde. "Egenvärde" används här i den vida, vardagliga betydelsen, inte den snävt tekniska "intrinsikalt (konsekvensetiskt) värde". Att gemenskapen har ett egenvärde innebär att den är något man ska ta hänsyn till för dess egen skull och inte bara se som ett rent medel.

Detta ger ett stort spelrum. En extrem version är följande: Gemenskapen utgör ett eget subjekt och detta subjekts välgång är ett oberoende självändamål vid sidan av individernas välfärd och lycka. Detta innebär att man skulle kunna tänka sig en utveckling där de enskilda medlemmarna i nationen blir olyckliga men detta kompenseras av nationens framgång som kollektiv. Denna extrema version är i och för sig förenlig med nationalism men det är inget som nationalism måste innehålla och den bör nog undvikas. Låt oss i stället se på en tolkning av idén om gemenskapens egenvärde som däremot klart ligger i nationalism.

Att förneka gemenskapens egenvärde skulle i denna svaga version innebära att man menade att det går att ange vad som har egenvärde

utan att alls beröra gemenskapen. Individernas goda kan beskrivas oberoende av gemenskapen; gruppen kan bara ha instrumentellt värde. En sådan inställning skulle naturligtvis återigen vara ett utslag av att se individen som en social atom. Om man i stället tar tanken på vi-gemenskap på allvar så kan inte längre individens välgång ses oberoende av gruppens. Individen identifierar sig med gemenskapen och dess framgångar upplevs i viss utsträckning som jämställda med individens egna. Det goda för individen kan då inte beskrivas utan att ta upp det goda för vi-gemenskapen. "Vår sak är min."

Argumentering för nationalism kommer, som sagts, att vara beroende av svårbevisade empiriska premisser. Jag ska dock försöka antyda ett par pro-argument som har att göra med nationalismen som ett medel för att åstadkomma drögliga samhällen.

Vi tycker att demokrati är något viktigt och bra. Det är uppenbart att det finns en stark faktisk korrelation mellan nationalstater och demokratier; speciellt så är det svårt att hitta exempel på stabila demokratier som inte är nationalstater. Denna korrelation är ingen slump kan man nu hävda. Nationer, och därmed nationalism, är en förutsättning för fungerande demokrati.

Demokrati, folkstyre, förutsätter ett demos, ett folk. För en fungerande demokrati fordras det att folket utgör en nation. Att folket måste vara en vi-gemenskap beror bl a på behovet av sammanhållning. Speciellt så ska minoriteter vilja bli kvar i staten och inte vilja bryta sig ur trots att de förlorar i för dem viktiga frågor. Förmågan att kunna stilla acceptera sådana nederlag ökar naturligtvis om man upplever att man blivit nedröstad av sina egna och inte av "dom andra".

Man kan på ett motsvarande sätt hävda att nationalismen är nödvändig för att åstadkomma den solidaritet som en fungerande välfärdstat måste bygga på. Gynnade grupper i staten är mindre ovilliga att ge upp delar av inkomst eller förmögenhet för reformer som inte på något klart sätt innebär en fördel för dem själva om åtgärderna kommer de egna landsmännen till godo, om de hjälper "de mindre lyckligt lottade av oss".

En kommentar man kan göra är att om dessa argument är riktiga så kan en del av orsaken till nationalismens eventuellt oförtjänt dåliga rykte vara att dess avigsidor tenderar att framträda med stor yttre dramatik medan dess goda sidor verkar i det fördolda, som tysta förutsättningar för saker vi tenderar att ta för givna.

Avslutningsvis: Om etnisk nationalism är etiskt försvarbar eller inte beror till stor del på hållbarheten av vissa empiriska teser, teser som rör frågor som är mycket svåravgörbara och komplicerade. Klart är dock att nationalism fortfarande är en stark drivkraft för många människor och att de ser den som något helt legitimt.

Av dessa skäl bör vi allvarligt och grundligt diskutera nationalismens värde. Framför allt får vi inte enkelt avfärda nationalismen för att den råkar stå i strid med det politiskt korrekta i vissa intellektuella kretsar. Den där sista rallarsvingen är naturligtvis på intet sätt riktad mot Per Bauhn. Han försvarar ju i sin artikel nationalism, låt vara i en mycket vid betydelse av ordet.